

УДК 314.151.3-054.72(477):316.3-044.332(430):355.01(470+571+477)

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2024.01.065>

СТІШОВ ВАСИЛЬ

молодший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8786-428X>

STISHOV VASYL

a junior research fellow at the *Ukrainian Ethnological Centre* Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8786-428X>

Бібліографічний опис:

Стішов, В. (2024) Еміграція з України до Німеччини в умовах російсько-української війни. *Народна творчість та етнологія*, 1 (401), 65–74.

Stishov, V. (2024) Emigration from Ukraine to Germany in the Context of the Russian-Ukrainian War. *Folk Art and Ethnology*, 1 (401), 65–74.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ЕМІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ ДО НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація / Abstract

У статті представлено нову тему – дослідження змін у соціальній структурі сучасного українського суспільства, зокрема вимушеним міграційним процесам в Україні та поза її межами, зумовленим активною фазою російсько-української війни, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Розглянуто адаптаційні механізми в Німеччині, де перебуває друга за чисельністю кількість вимушених переселенців (надання дозволу на проживання в Німеччині зі статусом біженців, державне утримання, забезпечення житлом, надання матеріальної та медичної допомоги, освітніх послуг, працевлаштування тощо). Також висвітлено діяльність українських громадських організацій у ФРН, зокрема дипломатичних, конфесійних, волонтерських, скаутських та ін.

Мета роботи – провести аналітичне етнологічне дослідження соціокультурного спрямування, систематизувати статистичні дані щодо еміграції населення з України до Німеччини з різних джерел (наукова література, інтернет-ресурси, мас-медіа, власні польові записи та ілюстративні матеріали від учасників цих процесів тощо). У полі основної дослідницької уваги – адаптаційний період «утікачів від війни», їхнє пристосування до нових реалій життя в Німеччині та негативні наслідки міграційних процесів для України – як демографічні, так і економічні, етнополітичні, етнокультурні.

Еміграційна проблема для сучасного суспільства є надзвичайно важливою та чутливою, потребує постійного статистичного оновлення даних, аналізу й узагальнення, а відтак актуальність її є очевидною та на часі.

У дослідженні застосовано загальнонаукові методи та спеціальні етнологічні: *системного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, класифікації* (для розкриття тематики статті, її структурування та узагальнення відомостей у єдиному смисловому цілому). Із-поміж спеціальних використано *інтерв'ювання й аудіофіксацію польового матеріалу* (для поповнення фактографічної бази та з'ясування сучасного стану порушеної проблеми). Під час опрацювання текстів

інтерв'ю – метод критичного дискурс-аналізу, який передбачає якнайповніше уявлення про стан мігранта та його адаптацію в чужому й незвичному для нього середовищі.

Наукова новизна пропонованої теми полягає в узагальненому аналізі статистичних та демографічних даних стосовно масштабів вимушених еміграційних процесів українців, що має і в подальшому матиме негативний вплив на ґенофонд нашої країни.

Ключові слова: російсько-українська війна, міграція, вимушені переселенці, українське населення, волонтери, громадські організації, Україна, Німеччина.

A new topic is submitted in the article, namely the study of changes in the social structure of modern Ukrainian society, in particular, forced migration processes in Ukraine and abroad, caused by the active phase of the Russian-Ukrainian war started on February 24, 2022. The adaptation mechanisms in Germany, where the second in number largest group of the forced migrants stay are considered in the work. The main issues include granting a residence permit in Germany with refugee status, state support, housing, material and medical assistance, educational services, employment, etc. Also the activities of Ukrainian public organizations in FRG, in particular diplomatic, confessional, volunteer, scouting, etc. are described.

The paper is aimed at the conducting an analytical ethnological study of socio-cultural aspects, systematization of the statistical data on the emigration of the population from Ukraine to Germany from various sources (scientific literature, Internet resources, mass media, own field notes and illustrative materials from the participants of these processes, etc.). The main researcher's attention is paid to the adaptation period of the *war refugees*, their adjustment to the new realities of life in Germany and the negative consequences of migration processes for Ukraine, both demographic, economic and ethnopolitical, ethnocultural.

The emigration problem is extremely important and sensitive for modern society, requiring constant statistical updates, analysis and generalisation, therefore its relevance is obvious and timely.

The general scientific methods and special ethnological ones are used in the study: *system analysis, synthesis, induction, deduction, classification* (to reveal the subject of the article, structure it and summarise information in a single semantic wholeness). *Interviews and audio recording of field material* are used among the special methods (to replenish the factual base and clarify the current state of the problem). The method of *critical discourse analysis* has been used to analyse the interview texts. It provides the most complete picture of the migrant's condition and adaptation in foreign and unusual surroundings.

The scientific novelty of the submitted topic lies in the generalised analysis of statistical and demographic data on the scale of forced emigration of Ukrainians, which has and will continue to have a negative impact on the gene pool of our country.

Keywords: Russian-Ukrainian war, migration, forced migrants, Ukrainian population, volunteers, public organizations, Ukraine, Germany.

Загальновизнано, що міграція протягом усієї історії людства відігравала впливову роль у житті спільнот. З одного боку, масштаби та напрями міграційних процесів свідчать про стан соціальних і економічних змін країни, а з іншого – процес міграції значною мірою впливає на життя людності тієї чи іншої держави.

До наукової розробки пропонуємо нову тему – міграційні процеси з України до Німеччини як наслідок повномасштабної російсько-української загарбницької війни. Ця проблема для сучасного суспільства є надзвичайно важливою та чутливою, потребує постійного статистичного оновлення даних, аналізу й узагальнення, а відтак актуальність її є очевидною та на часі.

Мета статті – провести аналітичне етнологічне дослідження, у якому статистично продемонструвати значний та неочікуваний наслідок масштабних військових операцій, розпочатих РФ проти мирного населення України, значна кількість якого стала вимушеними «утікачами від війни» як у межах держави, так і за кордон; простежити адаптаційний період вимушених переселенців до нових реалій життя в Німеччині та розглянути діяльність українських громадських організацій у країні перебування.

Українська еміграція – унікальне явище, яке має давню історію та глобальні географічні масштаби, характерне для періоду середньовіччя, значно посилюється в другій половині – наприкінці XIX ст. і триває доте-

пер. Термін «українська еміграція» використовують для з'ясування добровільного чи вимушеного переселення етнічного населення. Причини цього історичного процесу – економічні, військові, політичні та релігійні. В історичній науці відомо чотири чітко визначені й ґрунтовно вивчені хвилі масової еміграції з України – перша – *трудова* міграція (остання чверть XIX ст. – 1914 р.), друга – *військово-політична* (XX ст. – період між двома війнами), третя – *політична* (1945–1991 рр.), четверта – *заробітчанська* (із 1990 р.) і теперішня – п'ята, яка вперше оприлюднена у 2022 році провідним науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, доктором історичних наук Т. Рендюком¹.

Міграційні процеси завжди були в полі зору науковців. Історіографія проблеми охопила низку робіт загального характеру, у яких висвітлено питання, що є предметом наукових студій, лише епізодично; основну увагу в них зосереджено на проблематиці української еміграції кінця XIX – початку XXI ст. У дослідженнях представлено історико-географічні, соціально-економічні, етнодемографічні, військово-політичні та конфесійні аспекти української еміграції й закордонного українства, що відображено в наукових працях відомих учених – В. Євтуха, Г. Скрипник, В. Трошинського, С. Віднянського, О. Майбороди, М. Панчука, Л. Чекаленка, В. Наулка, С. Лазебника, А. Попка, В. Сергійчука та ін.

Проблематика нашої статті відображена в дослідженнях таких учених, як О. Гладун, Д. Дудка, Е. Лібанова, О. Макарова, О. Позняк, Т. Рендюк, В. Скляр, В. Смаль, О. Цимбал та ін. Утім, окремого дослідження щодо вивчення та систематизації статистичних даних вимушених міграційних процесів з України до Німеччини під час сучасної загарбницької російсько-української війни дотепер немає.

Вивчаючи вимушені еміграційні процеси українців, варто відзначити дослідження

колективу авторів Е. Лібанової, О. Позняка та О. Цимбала «Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації», яке присвячене оцінці масштабів і наслідків вимушених зовнішніх та внутрішньодержавних міграцій у результаті активної фази російсько-української війни. Здійснено оцінку тенденцій вимушеної міграції всередині України та за кордон. Виявлено чинники повернення вимушених мігрантів до України, оцінено наслідки цих масштабних міграцій, запропоновано рекомендації щодо їх регулювання. Представлено дані обліку перетинів кордону за даними Держприкордонслужби за період 24 лютого – 26 квітня 2022 року та відомості Верховного комісара ООН у справах біженців. Ця статистична інформація слугувала важливим джерелом для пропонованого дослідження.

Вивчаючи вимушені еміграційні процеси, варто назвати ґрунтовну працю Т. Рендюка «П'ята хвиля масової еміграції з України: особливості, проблеми та шляхи їх вирішення», яка є цінним історичним, етнологічним і статистичним джерелом у висвітленні запропонованої теми. У роботі представлено особливості вимушеної еміграції в надзвичайних умовах російсько-української загарбницької війни, зокрема такі як кількісні показники емігрантів, віковий і статевий зрізи їхньої суб'єктності, напрями слідування емігрантів з України за її межі, проблеми, з якими стикаються переселенці за кордоном і шляхи їх розв'язання. Подано також нові статистичні й фактологічні дані щодо безпрецедентних масштабів вимушеного еміграційного руху й примусового перебування за кордоном мешканців України та негативний вплив цього явища на демографічну й соціально-економічну ситуацію в нашій державі. Представлені в статті матеріали були вагомим джерелом для написання статті.

Слід також наголосити на дослідженні В. Скляра «Міграційні процеси в Харківській

області в умовах російської агресії та їхній вплив на демографічну ситуацію». У ньому представлено детальну інформацію щодо вимушених переселенців Харківщини, які нині мешкають в інших регіонах України й за кордоном і їх адаптацію в нових умовах, що є важливим статистичним і фактичним матеріалом під час вивчення запропонованої теми.

Викликає зацікавленість робота О. Макарової та Д. Дутки «Волонтерський рух у Німеччині (сучасні аспекти)», у якій розглянуто питання соціальної сутності волонтерського руху та його значення в сучасному світі. Також проаналізована трансформація цього поняття, що відбувається як відповідь на глобальні соціально-культурні зміни XXI ст. Здійснено короткий огляд історії виникнення та розвитку волонтерського руху в Німеччині. Особливу увагу приділено вивченню досвіду підтримки біженців із країн, де відбуваються воєнні дії (на прикладі біженців з України). У статті використано дані спеціальних моніторингових досліджень українських біженців, що проводяться Інститутом економічних досліджень (Німеччина).

Також варто звернути увагу на наукову доповідь академіка НАН України Е. Лібанової, у якій ідеться про те, що внаслідок міграційних процесів до термінологічного ряду – «українські біженці», «внутрішньо переміщені особи (ВПО)», «вимушені переселенці», «примусово евакуйовані», «шукачі притулку» тощо авторкою запропоновано вживати термін «втікачі від війни», виокремлюючи їх від представників української трудової міграції, яка була до 24 лютого 2022 року. Учена зазначила: «По-перше, я б не вживала термін “біженці”. Адже біженці – це конкретний юридичний статус, який людина отримує за кордоном. Це, до речі, довічний статус. Однак більшість українців просить за кордоном саме тимчасовий захист. Статус тимчасового захисту дає змогу переїхати до іншої країни в межах ЄС, не втрачаючи певних гарантій. Це дає

можливість приїхати до України на деякий час і повернутися, це, врешті, не зобов'язує жити в таборі для біженців і дає значно більше свободи. Тому я б радила вживати словосполучення «втікачі від війни» [1]. Зауважено, що серед «втікачів від війни» є також трудові мігранти, переважно із західних і центральних областей України, які мали менші ризики загрози від російської агресії. Мешканці цих територій скористалися можливістю влаштуватися на роботу за кордоном. Однак частина трудових мігрантів, які виїхали за кордон до 24 лютого 2022 року, особливо вихідці з областей, що опинилися під загрозою російської агресії чи були окуповані в перший місяць інтервенції, перетворилися на «втікачів від війни», оскільки не мали змоги повернутися до рідних домівок.

Важливим інформативним і достовірним джерелом є офіційні сайти Міністерства соціальної політики України, Державної прикордонної служби України (ДПСУ), Федерального міністерства внутрішніх справ Німеччини, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Федеральної служби міграції та біженців ФРН (BAMF), Центру Разумкова та ін.

У процесі написання статті залучено польові записи автора від жителів м. Броварів Київської області, які на початку повномасштабної російсько-української війни виїхали до Німеччини. Респондентами були чоловіки та жінки віком від 25 до 37 років.

Вимушена міграція населення – це складний суспільний процес, що впливає на різні сфери соціально-економічного, демографічного та духовного життя людності. Процеси вимушеного переселення зумовляють корективи в розміщенні народів, змінюють соціальний і етнічний територіальний склад (сіл, містечок, міст), збільшують кількість міжетнічних шлюбів, що матиме в майбутньому негативні наслідки для генофонду населення України. Відбуваються зміни в повсякденному житті людини, а також мігранти привносять у середовище, у якому вони опинилися, свої особливості – у мате-

ріальній (побут, ведення господарства тощо) і духовній (традиції сімейної та календарної обрядовості, вірування, світоглядні уявлення та ін.) культурі, мові й ментальності.

Упродовж 2022 року російською армією проведено масштабні військові операції проти мирного населення України, майже половина з яких відразу стала вимушеними мігрантами, внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та переселенцями за межі держави. Статистичними даними засвідчено масштабність трагедії, у результаті якої зазнали горя мільйони українців, водночас утративши все набуте впродовж життя. Доктор історичних наук Т. Рендюк у своєму дослідженні 2023 року фіксує, що вимушений міграційний рух становить понад 17-мільйонне населення та примусове перебування за кордоном 8 млн мешканців України; такий процес негативно впливає на демографічну та соціально-економічну ситуацію в нашій державі. Далі автор зазначає: «Головною особливістю п'ятої хвилі масової еміграції з України є те, що вона відрізняється від усіх попередніх чотирьох (які разом тривали 130 років) своєю вражаючою масштабністю, географією розселення емігрантів і строками розгортання: якщо на кожну з тих хвиль припадає від 20 до 40 років, то остання хвиля відбулася лише за рік, що є безпрецедентним явищем. У цьому контексті слід звернути увагу й на те, що ця найбільш масштабна хвиля українців-емігрантів перевищує всі інші аналогічні світові кризи, що відбулися впродовж останнього десятиліття» [7, с. 17]. Це надзвичайно гостра й важлива проблема для країни, яка створює реальну загрозу для соціально-економічної та демографічної ситуації в державі, а відтак і для перспектив її подальшого розвитку. В цьому контексті варто було б акцентувати, що найбільша кількість жителів саме східних і південних областей мігрували за межі країни, оскільки ці терени перебувають в окупації або на певній їх частині активно ведуться бойові дії. Відомий учений-етнолог Володимир Скляр зауважує, що «велика кількість мешканців

Харківщини, насамперед жінок і дітей, змушені були шукати притулку не лише в інших областях України, але й за кордоном, опинившись фактично в статусі біженців, переважно в країнах Європейського Союзу» [8, с. 16].

На початковому етапі війни найбільшу кількість біженців з України прийняли Польща, Німеччина, Чехія, Італія та Іспанія. За даними Федерального міністерства внутрішніх справ Німеччини за перші три тижні війни в країні офіційно зареєструвалися близько 160 тис. українських біженців. На початку квітня 2022 року загальна кількість біженців, які зареєструвалися, перевищила 300 тис.; на 6 травня 2022 року – 400 тис. осіб, на 7 жовтня 2022 року – 1 002 763 – це переважно жінки та діти [2]. Для підтвердження статистичних даних фіксуємо також, що «кількість біженців з України, зареєстрованих для тимчасового захисту або в аналогічних національних схемах захисту в Європі, станом на 20 липня 2022 року становила 3 млн 709,33 тис., повідомило Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) на своєму сайті. Згідно з даними УВКБ ООН, зібраними від національних урядів, найбільше біженців зі статусом тимчасового захисту в Польщі – 1 млн 234,7 тис., при тому, що в цю державу з України, за даними польської прикордонної служби, із початку війни прибуло 4,968 млн осіб, а у зворотному напрямку відбуло – 3,045 млн. Наступними, за кількістю емігрантів, зафіксовано Німеччину та Чехію, де чисельність біженців, які зареєструвалися для тимчасового захисту, з України становила відповідно 670 тис. і 396,18 тис.» [9]. Також Федеральне міністерство внутрішніх справ Німеччини станом на 12 квітня 2022 року повідомило, що з 24 лютого 2022 року Федеральна поліція зафіксувала загалом 335 578 українських біженців – переважно жінок, дітей та людей літнього віку. Отож, згідно з наведеною статистикою, Німеччина належить до країн, що прийняли найбільше вимушених переселен-

ців з України від початку повномасштабної війни [13].

Оскільки столиця Німеччини Берлін не мала змоги прийняти всіх мігрантів з України, то значній частині біженців було надано житло в малих містах, де також були створені хороші умови для життя (за відгуками людей, подекуди навіть кращі за столичні). У Німеччині новоприбулим не відмовляють і радо їх приймають, відразу пропонують їхати до маленьких міст і сіл. Отже, за офіційними даними, центральні й земельні німецькі органи влади зареєстрували мільйон українських переселенців. Фактично наведена цифра може бути вищою, адже українцям не потрібна віза для в'їзду до країн ЄС, що дає їм можливість вільного пересування без реєстрації територією Шенгенської зони впродовж 90 днів.

Перші українські біженці прибули до прикордонного німецького міста *Бранденбурга* наступного дня після вторгнення російських військ. Уряд країни заявив про намір надати захист українцям. Для реєстрації біженців було організовано онлайн-платформу, забезпечено безкоштовний проїзд із Польщі на потягах *Deutsche Bahn* за наявності українських паспортів, безкоштовний проїзд на місцевих потягах і автобусах, а також надання квитків на транспорт тим, хто виїжджає з Німеччини до інших країн. Федеральне міністерство внутрішніх справ Німеччини повідомляло про 300 тис. приватних будинків, готових прийняти мігрантів, організовувалися збори гуманітарної допомоги (продукти, одяг, речі особистої гігієни тощо) для постраждалих, тимчасові притулки були влаштовані на залізничному вокзалі та в аеропорту Берліна. Влада країни також надавала фінансову допомогу іншим європейським державам, які приймають на своїй території мігрантів як з України, так і з інших держав.

У Федеральній службі міграції та біженців ФРН (BAMF) улітку 2022 року повідомили про те, що переважна більшість німецьких земель практично вичерпала можливості

прийому нових біженців з України. Отже, українським емігрантам, які опинилися в Баварії, майже неможливо знайти житло, особливо в мегаполісах, таких як Мюнхен. Зазвичай соціальний відділ міста щорічно отримує близько 14 тис. заявок на соціальне житло, а через війну в Україні їх кількість виросла в рази. І це при тому, що на рік стають доступними близько 3 тис. квартир, за наявності (на кінець вересня 2022 р.) майже 15 тис. біженців з України, з яких лише 1330 особам вдалося влаштуватися в гуртожитках. Загалом по всій Баварії 13 тис. українських біженців розміщено в гуртожитках і притулках, більшість з яких є тимчасовими (наприклад, це великі зали, ангари, колишні склади, де розставлені ліжка, зроблено перегородки). Для тих, хто отримав соціальні квартири, ситуація краща. Там біженці мешкають в окремих кімнатах. Але ці об'єкти майже повністю зайняті. Безперечно, влада спішно намагається ввести в дію нові об'єкти, однак і біженці щоденно прибувають, у зв'язку з чим у соціального відділу в Мюнхені немає іншого вибору, окрім як включити вихідців з України в списки очікування на отримання соціального житла [11].

Зауважимо, що вже попросилив Німеччини тимчасовий прихисток відповідно до норм міграційного законодавства 890 тис. українських громадян. Більшість із них вибирають саме малі міста, адже там можна швидше знайти роботу, віддати дітей до навчальних закладів і швидше самим інтегруватися в земельне німецьке суспільство [7, с. 21]. Для економіки ФРН кваліфіковані українські біженці є надто корисними.

Попри всі блага та перебування під мирним небом, українські біженці за кордоном намагаються визначитися з планами на майбутнє – хтось планує адаптуватися в чужій країні, інші мають чіткий намір повернутися додому. Щодо прийняття цього вкрай важливого рішення є чимало причин і аргументів: робота, житло, побут, кошти, дитсадки, навчання дітей, медицина та ін. Польський експерт Я. Маліцький зазначив: «Історія

усіх міграцій, війн і біженства показує, що людські плани ніколи не відповідають дійсності. Нинішнє дослідження показує, що аж третина планує залишитися, але залишиться більше. Цього нас вчить історія останніх двох століть. Я особисто сказав би, що може залишитися навіть половина. Коли опадє дим битв, знатимемо більше» [4]. Дати чітку відповідь на питання щодо повернення переселенців додому дуже важко, що підтверджує також учений з Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України Олександр Гладун. На його думку, «опитування українців за кордоном мають важливий статус, але їхні результати не є остаточними. Наприклад, провели опитування серед українців в Чехії та Німеччині. Спочатку вони висловили бажання повернутися додому. Проте в цих країнах згодом зросла допомога біженцям, і, ймовірно, їхні погляди можуть змінитися. Якщо конфлікт триватиме ще три роки, ситуація зміниться ще більше. Жінки можуть заявити, що не ризикуватимуть повернутися через обстріли, і багато чоловіків можуть відкласти повернення до родин через тривалу війну» [10].

Серед головних проблем, що турбують вимушених переселенців під час перебування за кордоном, найчастіше називають тривогу за те, що відбувається в Україні (87,5 %), тривогу за родичів, близьких людей, які залишилися в Україні (80 %), тугу за Батьківщиною (70 %). Складність викликає також незнання мови країни перебування. Саме це як головну проблему називають 65 % біженців (частіше про неї повідомляють українські біженці в Німеччині – 80 %). Ще 35 % респондентів назвали серед проблем труднощі в комунікації з місцевим населенням через незнання мови. Ще низка проблем, можна сказати основних, що створюють незручності, – це матеріальна проблема – нестача грошей (таку відповідь дають 25 % біженців, які перебувають у Німеччині), а також 49 % вимушених переселенців нарікають на бюрократичні проблеми з оформленням

матеріальної допомоги, отриманням статусу тимчасового захисту чи біженця.

Із проведених соціологічних опитувань, а саме щодо питання про головну причину повернення, основне пояснення респондентів було тісно пов'язане з потребою або бажанням об'єднатися зі своєю родиною в Україні (чоловіками, батьками). Третина респондентів назвали основними підставами для переривання перебування за кордоном відсутність фінансових ресурсів або належного житла. Однак варто акцентувати, що, незважаючи на певні труднощі й проблеми, загалом досвід перебування за кордоном більшість опитаних людей оцінили як «позитивний» або «дуже позитивний». Для прикладу, опитані респонденти з м. Броварів Київської області (Катерина, 25 років; Володимир, 31 рік; Наталія, 37 років; Ольга, 33 роки), які в Німеччині мали статус біженців, розповідаючи про стан перебування в країні відзначають: *«Спочатку ми тимчасово проживали в невеличкому містечку (населення 1500 осіб) і відразу зробили страховку, а потім переїхали до більшого міста Хальберштадт (Halberstadt). Із самого початку поселення нами опікувався волонтер, допомагав розв'язувати всі побутові питання – як із житлом, так із реєстрацією в Міграційній службі з наданням дозволу проживання в Німеччині зі статусом біженців (параграф 24 з правом опіки державою). Також волонтер надавав допомогу впродовж тижня під час оформлення прописки в Rathaus (мерії) та укладанні договору на електроенергію. Ми жили в Німеччині безкоштовно – усе оплачувала держава. Окрім того, соціальна служба надавала нам чеки у розмірі 350 € на місяць (на кожну дорослу людину), які ми обготівковували в банку. З 1 червня 2022 року нас перевели на обслуговування в Arbeitszentrum (Робочий центр), де ми отримували соціальні допомоги на оформлені картки для виплат. Ми скористалися наданою нам безкоштовною пропозицією відвідувати курси з вивчення іноземної мови (німецької) після проведеної співбесіди, із подальшою перспективою вла-*

штування на роботу. Оскільки з нами були діти, то соціальною службою їм було запропоновано відвідувати дитячий садок. У місті Хальберштадт (Halberstadt) ми жили рік. Постало питання про повернення. І за три місяці ми мали попередити про наше рішення в Arbeitszentrum (Робочий центр) щодо припинення оренди житла, матеріальних виплат, договору на електроенергію та ін., а також відмітитися в Міграційній службі. Ми все це зробили та повернулися в Україну. Додому, де все рідне і миле»². Українські біженці розповідають, що вдячні тим державам, до яких вони емігрували. Скрізь було надане найнеобхідніше (житло, харчування, кошти тощо). Однак сутність українців – це любов до рідної землі, де вони відчують себе щасливими поруч зі своїми рідними.

У Німеччині існує досить значна кількість українських організацій. Діяльність кожної є важливим внеском у боротьбі за майбутнє української нації. Мета цих організацій – об'єднання українців у Німеччині й надання корисної та актуальної інформації. Останнім часом по допомогу звертається дуже багато біженців із різних міст і земель ФРН з проханням допомогти інформативно, спрямувати, проконсультувати тощо. Оскільки Німеччина – це федерація, то в кожній землі можуть відрізнятись порядок і правила надання допомоги українським біженцям, тому повсюдно є свої центри місцевих українських спільнот. Офіційно в Німеччині зареєстровано 42 організації (Посольство, Генеральне консульство, релігійні структури (Українська православна церква, Українська греко-католицька церква), освітні заклади,

скаутські організації, центри прийняття біженців тощо) по всій країні.

Варто окремо наголосити, що українські емігранти, незважаючи на те, чи вони перебувають за кордоном на постійній основі, чи тимчасово, ніколи не забувають про свою країну – активно підтримують Збройні сили України регулярними внесками, забезпечують патріотичне виховання молоді та ін.

Сучасні еміграційні процеси за межами України в умовах російсько-української війни є унікальним явищем, яке потребує постійного вивчення, аналізу й оцінки задля збереження та формування єдиної української громадянської нації.

Отже, російська агресія проти України викликала масові вимушені міграційні процеси, що вражають своєю масштабністю, географією та терміном. Як наслідок, країна має значні втрати живої сили під час бойових дій з рашистами, а також з десятками тисяч загиблих серед мирного населення на лінії зіткнення та по всій українській території від нанесених агресором систематичних ракетних ударів і періодичних бомбардувань авіацією по містах України. Чисельність населення нашої країни зазнає істотного скорочення. Проте найбільшу втрату спричиняє примусова незворотна міграція, що негативно впливає на генофонд українського народу. Найоптимальніший вихід із цієї ситуації для всіх українських емігрантів, переселенців, біженців – це якомога швидше повернення на Батьківщину для відновлення України за підтримки цивілізованих країн Європи і світу, що в цілому сприятиме розбудові оновленої Української держави.

Примітки

¹ Виступ на панельній дискусії «Виклики ідентичності в час війни, ВПО, мігранти», яка відбулася 7 жовтня 2022 року в Міжнародному інституті освіти, культури та зв'язків з діаспорою в м. Львові на тему «П'ята хвиля масової еміграції з України внаслідок російсько-української війни та проблема збереження національної ідентичності українців»; Рендюк Т. Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 3. С. 4–15; Рендюк Т. Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. Сайт Президії НАН України. URL : <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9149>.

² Записано В. Стішовим 02.07.2023 р. в м. Броварах Київської обл. від Катерини Левчук, 1997 р. н.

Джерела та література

1. Гончарова К. Елла Лібанова: В Україну повернеться принаймні половина втікачів від війни. РБК-Україна. 20 квітня 2023. URL : <https://www.rbc.ua/rus/news/ella-libanova-ukrayinu-povernetsya-prinaymni-1681912490.html> (дата звернення 20.07.2023 р.).
2. Кирилюк Т. Понад мільйон біженців з України зареєструвалися в Німеччині. URL : <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-vze-zareestrovani-ponad-miljon-bizenciv-z-ukraini/a-63375761> (дата звернення 23.07.2023 р.).
3. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2 (48). С. 37–57.
4. Понад половина біженців в Європі планує повернутися в Україну. *Курс України*. 26.09.2022. URL : <https://kurs.com.ua/novost/920094-bolee-polovini-bezhencev-v-evrope-planirujut-vernutsja-v-ukrainu?source=ukrnet/>.
5. Рендюк Т. Г. Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Народна творчість та етнологія*. 2022. № 3. С. 5–14.
6. Рендюк Т. Г. До джерел української еміграції. *Матеріали до української етнології*. 2019. Вип. 18. С. 6–23.
7. Рендюк Т. Г. П'ята хвиля масової міграції з України: особливості, проблеми та шляхи їх вирішення. *Зб. наук. праць. Вітчизняна гуманітаристика в контексті повоєнного відновлення України та актуальних питань реформування НАН України*. Київ, 2023. Ч. 1. С. 15–39.
8. Скляр В. М. Міграційні процеси в Харківській області в умовах російської агресії та їхній вплив на демографічну ситуацію. *Народна творчість та етнологія*. 2023. № 2. С. 14–22.
9. Статус тимчасового захисту в Європі отримали 3,71 млн біженців з України, у лідерах Польща, Німеччина та Чехія, – ООН. *День*. 24 липня. URL : <https://day.kyiv.ua/news/210922-status-tymchasovoho-zakhystu-v-yevropi-otrymaly-371-mln-bizhentsiv-z-ukrayiny-u> (дата звернення 17.07.2023 р.).
10. Стралківська М. Демографічні виклики після війни через виїзд жінок за кордон. Рекомендації експерта. *Слово про Слово. Християнська газета*. 24 серпня 2023. URL : <https://slovoproslovo.info/demografichni-vikliki-pislya-viyni-cherez-viizd-zhinok-za-kordon-rekomendatsii-eksperta>.
11. У Баварії більше немає вільного житла для біженців. *Uamedia.eu*. 30 вересня 2022. URL : <https://uamedia.eu/society/u-bavariyi-bilse-nemaje-vilnogo-zitla-dlya-bizenciv-1778>.
12. Шелемба М., Мойсюк В. Еволюція відносин України і Німеччини внаслідок повномасштабного вторгнення росії. *Геополітика України: історія та сучасність*. 2022. Вип. 2 (29). С. 77–86.
13. Makarova O. V., Dutka D. I. Volunteer Movement in Germany (Current Aspects). *Demografia ta sotsialna ekonomika – Demograph and Social Economy*, 2022. Вип. 3 (49). С. 89–101.
14. Uno spricht von 14 Millionen vertriebenen Ukrainerinnen und Ukrainern / ООН говорить про 14 мільйонів переселенців з України. *Spiegel. Ausland*. 02.11.2022. URL : <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-news-am-mittwoch-ukraine-stoppt-russischen-angriff-mit-iranischen-kamikaze-drohen-a-29421434-e779-4f31-b478-2d231d445a45>.

References

1. HONCHAROVA, Kateryna. Ella Libanova: At Least Half of the Refugees from the War will Return to Ukraine. *RBC-Ukraine*. April 20, 2023 [viewed 20 July 2023]. Available from: <https://www.rbc.ua/rus/news/ella-libanova-ukrayinu-povernetsya-prinaymni-1681912490.html> [in Ukrainian].
2. KYRYLIUK, Tetiana. More than a Million Refugees from Ukraine have been Registered in Germany [viewed 23 July, 2023]. Available from: <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-vze-zareestrovani-ponad-miljon-bizenciv-z-ukraini/a-63375761> [in Ukrainian].
3. LIBANOVA, Ella, Oleksii POZNIAK, Oleksandr TSYMBAL. The Scales and Consequences of the Forced Migration of the Population of Ukraine as the Result of the Armed Aggression of the Russian Federation. *Demography and Social Economy*, 2022, no. 2 (48), pp. 37–57 [in Ukrainian].
4. ANON. More than a Half of the Refugees in Europe Plan to Return to Ukraine. *Course of Ukraine*. September 26, 2022. Available from: <https://kurs.com.ua/novost/920094-bolee-polovini-bezhencev-v-evrope-planirujut-vernutsja-v-ukrainu?source=ukrnet/> [in Ukraine].
5. RENDIUK, Teofil. Forced Migration in the Extraordinary Conditions of the Russian-Ukrainian War and Its Negative Consequences for the Gene Pool of Ukraine. *Folk Art and Ethnology*, 2022, no. 3, pp. 5–14 [in Ukrainian].
6. RENDIUK, Teofil. To the Sources of Ukrainian Emigration. *Materials to Ukrainian Ethnology*, 2019, iss. 18, pp. 6–23 [in Ukrainian].
7. RENDIUK, Teofil. The Fifth Wave of Mass Migration from Ukraine: Peculiarities, Problems and the Ways to Solve Them. *Collected Scientific Papers. Ukrainian Humanities in the Context of Post-War Recovery of Ukraine and the Relevant Issues of Reforming the National Academy of Sciences of Ukraine*. Kyiv, 2023, part 1, pp. 15–39 [in Ukrainian].

8. SKLIAR, Volodymyr. Migration Processes in the Kharkiv Region in the Conditions of Russian Aggression and Their Impact on the Demographic Situation. *Folk Art and Ethnology*, 2023, no. 2, pp. 14–22 [in Ukrainian].

9. ANON. 3.71 Million Refugees have Received the Status of Temporary Protection in Europe. Poland, Germany and the Czech Republic are the Leaders, – UNO. *Day*, July 24, 2022 [viewed 17 July, 2022]. Available from: <https://day.kyiv.ua/news/210922-status-tymchasovoho-zakhystu-v-yevropi-otrymaly-371-mln-bizhentsiv-z-ukrayiny-u> [in Ukrainian].

10. STRALKIVSKA, Marharyta. Demographic Challenges after the War because of the Women's Migration Abroad. Expert's Recommendations. *Word about Word. Christian Newspaper*. August 24, 2023. Available from: <https://slovoproslovo.info/demografichni-vikliki-pislya-viyni-cherez-viizd-zhinok-za-kordon-rekomendatsii-eksperta> [in Ukrainian].

11. ANON. There is no more Free Housing for Refugees in Bavaria. *Uamedia.eu*. September 30, 2022. Available from: <https://uamedia.eu/society/u-bavariyi-bilse-nemaje-vilnogo-zitla-dlya-bizenciv-1778> [in Ukrainian].

12. SHELEMBА Mykhailo, Vira MOISIUK. The Development of Relations between Ukraine and Germany as a Result of the Full-Scale Invasion of Russia. *Geopolicy of Ukraine: History and Modernity*, 2022, no. 2 (29), pp. 77–86 [in Ukrainian].

13. MAKAROVA, Olena, D. DUTKA. Volunteer Movement in Germany (Current Aspects). *Demography and Social Economy*, 2022, no. 3 (49), pp. 89–101 [in English].

14. ANON. Uno spricht von 14 Millionen vertriebenen Ukrainerinnen und Ukrainern [The UN Speaks on 14 Million Displaced Ukrainians]. *Spiegel. Ausland*. 02.11.2022. Available from: <https://www.spiegel.de/ausland/ukraine-news-am-mittwoch-ukraine-stoppt-russischen-angriff-mit-iranischen-kamikaze-drohnen-a-29421434-e779-4f31-b478-2d231d445a45> [in German].

Надійшло / Received 03.10.2023

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 04.03.2024